

1945-1950 ARASI "DEMOKRATİKLEŞME" SÜRECİNDE BASIN

Bariş YETKİN*

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinden başlayarak ve savaş sürecinde basın çok sıkı kayıt altına alınmıştır. Savaşın bitimiyle birlikte çok partili demokratik düzene geçilmiş, bu süreçte gerek basında ve gerekse genel olarak siyasal yaşamdaki kayıt ve kısıtlamalar önemli ölçüde kaldırılmıştır. Bu süreç o dönemde "demokratikleşme" olarak adlandırılmış bulunmaktadır. Bu çalışmanın konusu, bu kayıtların ve kısıtlamaların neler olduğuna değinildikten sonra bunların demokratikleşme ile birlikte hangi yasal düzenlemelerle kaldırıldığı, ancak uygulamada bu alanda neler yaşandığı, gerek iktidar yanlısı ve gerekse muhalefeti tutan basın tarafından bu sürecin nasıl değerlendirildiğidir.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Demokratikleşme, basın, basın özgürlüğü, 1945–1950 arası Türkiye.

ABSTRACT

Just before the beginning of the Second World War Turkish government has bound the press and the political life as well to tight regulations and restrictions. But, as the Second World War ended, these regulations and restrictions were abolished on great scale. This change of attitude was called "democratization". In this article, after underlining what were these regulations and restrictions, it is tried to state that within the democratization period how these were abolished and actually what that meant and how it was seen by the pro-government and opposition press.

Keywords: Second World War, democratization, press, freedom of press, Turkey between 1945–1950.

GİRİŞ

Basın, hemen her ülkede olduğu gibi, ama Türkiye’de belki daha da çok, siyasal gelişmeler içinde yer almıştır. Bu özelliği nedeniyle siyasal iktidarlar basını kısıtlayıcı önlemler almak yoluna giderken, iktidar karşıtları da basın özgürlüğünü sağlamak ve genişletmek amacını gütmüştür. Osmanlı Devleti’nde

hükümetin 1858 tarihli **Ceza Kanunu** ile basını ceza tehdidi altına almasına, 1864 tarihli **Matbuat Nizamnamesi** ile gazete çıkarmanın izne bağlamasına ve 1867 tarihli bir **Kararname** ile de basın üzerindeki baskıyı arttırmasına karşılık, Yeni Osmanlılar da yürüttükleri muhalefette çıkardıkları gazeteleri başlıca bir silah olarak kullanmışlardır.

II. Meşrutiyet’in ilanı üzerine, toplumsal ve siyasal alanda yaşanan karmaşa, aynen basında da görülmektedir. Bu dönemde gazeteler, siyasal gelişmelerin önde gelen belirleyicileri arasında yer almışlardır.

Millî Mücadele sırasında ise, **Atatürk**’ün önce Sivas’ta İrade-i Milliye ve arkasından Ankara’da Hakimiyet-i Milliye gazetelerini çıkarmış olması, basının siyasal gelişmeler içindeki yerinin ve öneminin başlıca kanıtı olarak gösterilebilir. Millî Mücadele sırasında ve hemen sonrasında işbirlikçi, mandacı, hilafetçi ve saltanatçı yayın yapan İstanbul basınındaki gazetecileri yargılamak üzere, millî güçlere karşı yürüttükleri kampanya nedeniyle, TBMM İstanbul’a bir İstiklal Mahkemesi göndermişse de bu mahkeme tüm gazeteci sanıkların beraatlarına 2 Ocak 1924’te karar vermiştir. Bu karar gerçekte Cumhuriyet rejiminin basın özgürlüğüne saygılı olacağı ilk göstergesidir.

Bununla birlikte **Şeyh Sait** isyanı üzerine 4 Mart 1925’te çıkarılan **Takrir-i Sükun Kanunu**, hükümete basın özgürlüğünü kısıtlama ve gazete kapatma yetkisini tanımıştır. Bu yasanın varlığına karşın, 1930’da Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kurulması, basında yeni bir canlanmaya ve yeni muhalif gazetelerin çıkmasına neden olmuştur. Ancak yine de, bu dönem uzun sürmemiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kendini feshetmesinden sonra hükümet basın üzerindeki denetimini yeniden kurmak yoluna gitmiştir.

İşte, 1945’ten başlayan çok partili yaşama geçiş sürecinin basın açısından hukukî ve fiilî çerçevesi, bir yandan 25 Temmuz 1931 tarihini taşıyan 1881 sayılı Matbuat Kanunu’nda 1940 yılında yapılan değişiklik ve ona eşlik eden ya da izleyen yasal ve kurumsal düzenlemelerle; bir yandan da, 1 Eylül 1939’da resmen başlayan II. Dünya Savaşı’nın gerektirdiği önlemlerle çizilmiştir. Ancak, "Demokratikleşme"¹ olarak anılan 1945-1950 arası dönemde basına konulmuş olan bu kısıtlamalar ve engellemelerin kaldırılması yoluna gidilmiştir.

¹ İsmet İnönü’nün 19 Mayıs 1945’teki "Gençliğe Hitap" konuşması Türkiye’deki siyasetin özgürleştirilmesi ve demokrasiye geçişin ilk işareti sayılmaktadır Bkz. Ek-1.

* Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi, doktora öğrencisi, yetkinbaris@yahoo.com

1. II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİ

1.1. Yasal düzenlemeler

Basın özgürlüğünü kısıtlayan ve denetim altına alan yasal düzenlemelerin başında, 25 Temmuz 1931 tarihli 1881 sayılı **Matbuat Kanunu** ile 29 Nisan 1940 tarihli 3812 sayılı yasa yapılan değişiklikler gelir. Yasanın 30. maddesi şu şekli almıştır:

“Millî hisleri inciten veya da bu maksatla millî tarihi yanlış gösteren yazıları neşredenler elli liradan beş yüz liraya kadar cezalandırılır.

....kendilerine mevdu vazifenin ifasından dolayı Büyük Millet Meclisi azasından, İcra Vekilleri Heyetinden ve resmî heyetler devlet memurlarından biri veya birkaçı hakkında isim ve madde gösterilmeyerek mübhem ve suizanı davet edecek mahiyette mütecavizan yazı ve resimlerle Büyük Millet Meclisi'nin ve İcra Vekilleri Heyetinin resmî heyetlerle devlet memurlarının veya da bir kısmının şeref ve haysiyeti ihlal olunursa üç aydan altı aya kadar hapis ve yüz liradan eksik olmamak üzere ağır para cezası hükmolunur.”²

Ayrıca, yasanın 35. maddesinin (g) bendinin yeni biçimi, **“Devlet emniyeti ile alakadar meseleler hakkında yapılmakta olan tahkikattan ve yine devlet emniyeti bakımından alınan tedbirlerden bahseden yazılar yasaktır....”³** biçiminde olmuştur.

Bu yasal düzenleme ile basına ağır kısıtlamalar getirilmiştir:

a- **“Millî hisleri inciten veya bu maksatla millî tarihi yanlış göstermek”** ifadesi, gerçekte bir **“resmî tarih”** anlayışının sonucudur. Tarihsel olay ve gelişmelerin yönetim tarafından tanımlanmalarının dışında başka yorum ve değerlendirme yapılamayacağı anlamına gelmektedir.

b- TBMM ve Bakanlar Kurulu üyeleri ile devlet memurlarına ilişkin düzenleme ise, hukukun temel ilkelerinden olan **“kanunsuz suç ve ceza**

² Yasanın metni için bkz. 8 Ağustos 1931 günlü **Resmi Gazete** ve **Düstur**, 3.Tertip, C.XII, Teşrinisani 1930-Teşrinievvel 1931, s. 1069-1085.

³ Söz konusu değişiklikler için bkz. 6 Mayıs 1940 tarihli ve 4501 sayılı **Resmi Gazete** ve **Düstur**, 3.Tertip, C. XXI, Teşrinisani 1939-1940, s. 754-756.

olmaz” hükmüne aykırıdır. Yasada açıkça belirtilmemiş bir eylemin suç sayılamayacağı ilkesi ve hükmü böylece ortadan kaldırılmıştır.

c- 35.maddenin (g) bendi ise, söz konusu soruşturma ve tedbirleri basının ilgi alanı dışına çıkartmaktadır.

Basının yasal olarak denetim altına alınabilmesi amacıyla, devlet kuruluşları oluşturulmuş ve zaman içinde güçlendirilmiştir. 21 Eylül 1939'da kurulan **Başvekâlet Matbuat Bürosu**, 2837 sayılı ve 22 Mayıs 1940 tarihli yasayla **Başvekâlet Umum Müdürlüğü** yapılmıştır. Adı geçen yasanın 4. maddesinde bu kuruluşun görevinin basına kamuoyunu aydınlatmak ve ülke çıkarlarına uygun yayın *yaptırmak* olduğu öngörülmüştür.⁴ 4475 sayılı ve 16 Temmuz 1943 tarihli **“Basın Ve Yayın Umum Müdürlüğü Teşkilât, Vazife Ve Memurları Hakkında Kanun”**un 1. maddesi bu kuruluşun görevleri arasında hükümetin uygulamalarının basında doğru ifade edilmesini sağlamak, ulusal çıkarlara aykırı yayınları denetlemek olduğunu belirtmiştir.⁵ Tüm bu yasal düzenleme ve uygulamalar, **“güdümlü”** bir basını işaret etmektedir.

Basın üzerindeki yaptırımlar için yalnızca 1881 sayılı **Matbuat Kanunu** ile yetinilmemiştir. 1936'da 3038 sayılı yasa ile Türk Ceza Kanunu'na eklenen 141 ve 142. maddelerdeki hükümler, 1938'de 3531 sayılı ile daha ağırlaştırılmış, ancak ele aldığımız dönem içinde 1946 yılında 4934 sayılı yasa ile maddeye **“Memleket içinde, cemiyetin siyasî veya hukukî herhangi bir nizamını zorla değiştirmek gayesiyle cemiyet tesis, teşkil, tanzim veya sevk ve idare eden kimse”**lerin cezalandırılacağı hükmü eklenmiştir. Böylece, bu maddenin uygulama alanı içine sol girişimler ve partiler de alınmıştır.⁶ 142. madde ise, bu amaçla propaganda yapmayı cezalandırmakta ve bu propagandanın basın yoluyla yapılmasını, öngörülen cezayı yarı oranında arttırmayı hükmetmektedir. Bu, 7,5 yıl ağır hapis cezasına eşdeğerdir. Bu dönemde ve sonraki yıllarda tanık olunacağı üzere, toplumsal ve ekonomik düzene yöneltilen hemen hemen her türlü eleştiri 142. madde kapsamında değerlendirilmiştir.

20 Kasım 1940'ta İstanbul ve daha yedi ilde ilan edilen sıkıyönetim de basın üzerinde ciddî bir denetim ve yönlendirmede bulunmuştur. Gazete ve

⁴ Server İskit, **Türkiye'de Matbuat İdareleri Ve Politikaları**, Ankara, Başvekâlet Basın Ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayını, 1943, s. 312.

⁵ A.e., s. 335.

⁶ Çetin Özek, **141-142**, İstanbul, Ararat Yayınevi, 1968, s. 127.

dergi kapatma yetkisini geniş bir biçimde kullanmıştır. İstanbul'un basın merkezi olduğu ve yine sıkıyönetim kapsamı içinde bulunan Ankara'nın da basın dünyasında ikinci önemli kent olduğu düşünülürse, sıkıyönetimin basın üzerinde çok büyük bir denetim kurduğu söylenmelidir.

1.2. Basında CHP egemenliği

Bu yıllarda gazete sahiplerinin ve yazarlarının büyük çoğunluğu CHP milletvekili ya da bu partinin üyesidir. 1939 tarihli **CHP Nizamnamesi**'nin 160. maddesi bunlara parti çıkarlarına ve siyasetine uygun, hükümetin uygulamalarını kamuoyuna benimsettirici yayın yapmak ve bu çizgide olmayan yazı ve haberleri yasaklamak yükümlülüğünü getirmiştir.⁷ Bu dönemde başlıca partili yazarlar şunlardır: **Yavuz Abadan, Falih Rıfki Atay, Fazıl Ahmet Aykaç, Abidin Daver, Vedat Dicleli, Nihat Erim, Ahmet Şükrü Esmer, Sadi Irmak, Recep Peker, Necmeddin Sadak, Reşat Şemsettin Sirer, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ahmet Kutsi Tecer, Esat Tekeli, Asım Us, Hüseyin Cahit Yalçın, Suut Kemal Yetkin...** Bu dönemde birçok yazarın CHP'ye yakın olması denetim ve yasal düzenlemelerin yapılmasını engellemiştir.

1.3. Uygulama

Görüldüğü gibi, gerek yasal düzenlemelerle, gerek kurumsal denetimle ve sıkıyönetim tarafından getirilen kısıtlamalar nedeniyle II. Dünya Savaşı boyunca basın özgürlüğünden söz etmek olanaksızdır. Ancak, bu yılların bir dünya savaşının dünyayı sardığı ve sınırlarımıza dayandığı yıllar olması, bu durumu doğal karşılamayı zorunlu kılmaktadır.

Başbakanlık önce **Başvekâlet Matbuat Bürosu**, arkasından da **Başvekâlet Basın-Yayın Umum Müdürlüğü** aracılığı ile basında hangi haberlerin ne biçimde yer alacağını ve hangilerinin yer almayacağını sağlamıştır.⁸ Bununla birlikte, bu konuda aşırılığa kaçıldığı da görülmektedir.⁹ **Nadir Nadi**, bu kısıtlamaların gerçekte hükümetin ne olursa olsun hiçbir şekilde eleştirilemeyeceği anlamına geldiğini belirtmektedir.¹⁰ Sıkıyönetim ise, Cumhuriyet gazetesini 2, Tan'ı 4, Vatan'ı 4, Tasviri Efkâr'ı 4, Haber'i 2, Vakit, Yeni Sabah ve Akbaba'yı 1'er kez kapatmıştır. Ayrıca Hükümet de

⁷ Cemil Koçak, "İkinci Dünya Savaşı Ve Türk Basını", **Tarih Ve Toplum Dergisi**, Cilt VI, 1986, s.286-297.

⁸ **A.e.**, s. 312.

⁹ Uygulamadan örnekler için bkz. Alpay Kabacalı, **Türk Basınında Demokrasi**, 2. basım, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999, s. 160-161.

¹⁰ Nadir Nadi, **Perde Aralığından**, 2. basım, İstanbul, Cumhuriyet Yayınları, 1965, s.22.

Cumhuriyet'i 3, Tan'ı 4, Vatan'ı 5, Tasviri Efkâr'ı 4, Son Posta'yı 4 ve Vakit ile Akbaba'yı 1'er kez kapatmıştır.¹¹

2. ÇOK PARTİLİ DÖNEM

2.1. Yasal düzenlemeler

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte iç ve dış koşullar nedeniyle, bilindiği gibi, çok partili düzene geçilmiştir. Çok partili düzenin başlaması ile tek partili dönemde geçerli kılınmış bazı yasalarda değişiklikler yapılması ve ayrıca yeni yasalar çıkarılması, çok partili demokratik düzene aykırı olan düzenlemelerin kaldırılması yoluna gidilmiştir. Bu "**demokratikleşme**" sürecinde basını cendere altında tutan önlemlerin kaldırılması ayrı bir önem taşımaktadır. Basın özgürlüğünün olmadığı bir yerde demokrasinin de olamayacağı o dönemde sıkça dile getirilen bir konu olmuştur. Basın alanındaki bu demokratikleşme sürecine Türk Ceza Kanunu'nun 142. maddesi alınmamış, tersine kapsamı daha da genişletilerek uygulanması sürdürülmüşse de, Türkiye'nin demokratikleşme süreci olarak nitelendirilen bu dönemde basın özgürlüğünün sağlanmasına yönelik uygulamalar söz konusudur.

Eski dönemin izlerini silmek adına bazı uygulamalar söz konusudur. Öncelikle hükümete gazete ve dergi kapatma yetkisi veren, 1881 sayılı **Matbuat Kanunu'nun** 50. maddesi değiştirilmiştir. TBMM'nin 13 Haziran 1946 tarihinde kabul ettiği söz konusu madde değişikliğinde, bundan böyle bir yayın organının ancak mahkeme kararı ile kapatılabileceği öngörülmüştür.¹² Bu değişikliği basın suçlarından mahkum olanlar için bir af yasası çıkarılması izlemiştir. 14 Haziran 1946'da TBMM tarafından kabul edilen bu af yasasına göre;

"Gazete, kitap veya mecmua vasıtasıyla veya 1881 sayılı Matbuat kanununa aykırı hareket suretiyle 7.VI.1946 tarihine kadar işlenmiş olan suçlardan dolayı kovuşturma yapılamaz. Bu suçlar sebebiyle verilmiş olan cezalar ortadan kaldırılmıştır."

¹¹ Alpay Kabacalı, **Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü**, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1990, s. 143.

¹² **TBMM TD**, C. XXII, s. 222.

Böylesine olumlu bir yasal girişime karşın sıkıyönetimin varlığı basın özgürlüğü açısından bir sorundur. Savaş nedeniyle alınmış olan önlemlerin başında gelen sıkıyönetim, savaşın bitmesine karşın, iki yıl daha sürmüş ve ancak 22 Aralık 1947'de saat 24.00'te kaldırılmıştır.¹³

2.2. Uygulamada Basın Özgürlüğü

Çanakkale, Edirne, İstanbul, Kırklareli, Kocaeli ve Tekirdağ illerinde 2 yıl daha süren sıkıyönetim basın üzerindeki denetimini aynen sürdürmüştür. Örneğin; 1946 milletvekili seçimlerinin sonuçlarının basında tartışılmaya başlanması üzerine İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı gazetelere 24 Temmuz 1946 tarihli şu "tebliğ"de bulunmuştur:

".....bazı gazetelerin bilhassa seçim sonuçları hakkında vatandaşları şüpheye düşürücü ve bu yüzden memleketin huzurunu sarsıcı ağır neşriyatın[a] devam ettiği görülmektedir. Sıkıyönetim bölgesinde bu gibi ağır tahriklere müsaade edilmeyeceği ve bu kabil yazılara karşı Sıkıyönetim Komutanlığının harekete geçeceği tebliğ olunur. –Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Asım Tınaztepe."¹⁴

Bu tebliğe uymadıkları gerekçesiyle **Yeni Sabah** ve **Gerçek** gazeteleri süresiz olarak kapatılmışlardır. Arkasından **Tasvir** ve **Demokrasi** gazeteleri de aynı akıbete uğramışlardır.¹⁵

Demokrat Parti, Sıkıyönetim'in bu gibi uygulamaları karşısında harekete geçmek zorunluluğunu duyarak Başbakanlık'a başvurmuştur. Buna ilişkin gazete haberi, "*D.P. Sıkıyönetimin devamının Anayasaya aykırı olduğu[nu], tarafsız davranmadığını, İstanbul'da basına baskı yaptığını söyleyerek kaldırılması için Başbakanlığa dilekçe veriyor*"¹⁶ biçiminde kamuoyuna yansımıştır.

Çok partili demokratik düzenin daha başlangıcında basın özgürlüğüne gölge düşmüştür. Zekeriya Sertel'in sahibi ve başyazarı olduğu ve hükümete muhalif yayın yapan *Tan* gazetesinin idare binası ile basımevi, Demokrat Parti ileri gelenlerinin de yazar kadrosunda yer alması düşünülen ve kuruluşuna da katkıda buldukları Tan Basımevi'nde basılan *Görüşler Dergisi*, 4 Aralık 1945

¹³ **Ulus**, 23 Aralık 1947.

¹⁴ **Vatan** gazetesinin 25 Temmuz 1946 günlü sayısında yayınlanmıştır.

¹⁵ **Vatan**, 22 Nisan 1947.

¹⁶ **Vatan**, 29 Temmuz 1946.

günü, büyük bir kalabalık tarafından basılarak tahrip edilmiştir. Bu olay, gazetenin ve derginin yayın yaşamını sona erdirmiştir.¹⁷

Zekeriya Sertel'in ve eşi Sabiha Sertel'in gazetede yer alan yazıları incelendiğinde, ana fikir olarak, CHP iktidarının demokrasiye geçiş söylemlerinin içtenlikli olmadığı, zaten gerçekte bir diktatör olan İsmet İnönü'nün bu geçişi yapamayacağı, ama Amerika Birleşik Devletleri'nin destek ve yardımını sağlamak ve bu ülke yardım için demokratik bir rejimi şart koştuğu için demokrasiye geçildiği kanısının uyandırıldığı konularının işlendiği ve başka alanlarda da CHP iktidarının sert bir biçimde eleştirildiği görülür.¹⁸ Zekeriya Sertel, daha sonra anılarında bu konuda şöyle demiş bulunmaktadır:

"İnönü, Amerika'ya dayanabilmek için, lafta olsun demokrat görünmeye çalışıyordu. Demokrasiden yana olduğuna dış âlemi inandırmak zorundaydı. Çünkü, Amerika, Türkiye'nin bir diktatörlük olmasını beğenmez görünüyor, demokratik bir düzene geçemedikçe Türkiye'ye yardım elini uzatamayacağı izlenimini veriyordu."¹⁹

Bu noktada belirtmek gerekir ki, Savaş'ın bitiminde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, 19 Mart 1945 tarihinde Türkiye'ye bir nota vererek 1925 yılında iki ülke arasında imzalanmış olan Türk-Sovyet Tarafsızlık Ve Saldırmazlık Antlaşması'nı feshettiğini, 7 Haziran 1945 günlü bir nota ile de doğu sınırlarımızda kendi lehine değişiklikler yapılmasını, Boğazlar'ın yönetiminde Türkiye ile birlikte bulunmak istediğini ve kendisine üs verilmesini bildirmiştir.²⁰ Bu durum, Türkiye'nin ABD ve İngiltere'nin yardımını isteme gereksinimini doğurmuştur. Dolayısı ile *Tan*'ın bu yayınlarının hükümeti rahatsız ettiği anlaşılmaktadır.

¹⁷ 4 Aralık 1945 sabahı saat 10'da İstanbul Üniversitesi öğrencilerinden oluşan bir grup öğrenci Beyazıt Meydanı'nda toplanıp Babiâli'ye yürüdüler. Babiâli'deki *Tan* gazetesini ve sol yayınları satan kitabevleri yağmalandı. Ardından da grup, Beyoğlu'na giderek *Görüşler Dergisi*, *Yeni Dünya* ve *La Turquie* gazetelerine saldırdı. Bkz. Ek- 2.

¹⁸ Zekeriya Sertel'in bu konuyu ele alan başlıca başyazarları için bkz. *Tan*, 22 Ağustos 1945, 8 Eylül 1945, 15 Eylül 1945, 21 Eylül 1945, 7 Ekim 1945, 20 Kasım 1945, 22 Kasım 1945, 23 Kasım 1945, 30 Kasım 1945; Sabiha Sertel'in yazıları için bkz. *Tan*, 5 Ağustos 1945, 24 Ağustos 1945, 2 Eylül 1945. Bkz. Ek-3.

¹⁹ M. Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım (1905-1950)*, İstanbul 1968, s.259.

²⁰ Gelişmelerin ayrıntıları için bkz. Feridun Cemal Erkin, *Türk-Sovyet İlişkileri Ve Boğazlar Meselesi*, Ankara, 1968.

Tan'a saldırıyı tetikleyen Hüseyin Cahit Yalçın'ın²¹ 3 Aralık 1945 günlü *Tanın* gazetesinde yayınlanan "Kalkın Ey Ehli Vatan" başlıklı yazısı olmuştur. CHP'li olan Yalçın, Sovyet ve komünizm tehdit ve tehlikesinden söz etmekte, bu tehdide karşı "Mücadele her vatandaşın hakkı ve vazifesidir" ve "Bu işte cevap hükümete düşmez, söz, eli kalem tutan gazetecilerin ve hür vatandaşlarıdır" çağrısında bulunmuştur. Bu yazıyı bir işaret gibi algılayan hükümet yanlısı gençler, ertesi gün polisin de önlem almamasından yararlanarak *Tan* gazetesi ve *Görüşler* dergisine saldırmışlardır. *Tan*, *Görüşler* tahrip edilecek ve bir daha yayınlanamayacaklardır. Sıkıyönetimin de hiçbir engellemede bulunmaması, olayı gerçekleştirenlerden hiçbirinin yakalanmaması ve yargı önüne çıkarılmaması ayrıca dikkat çekicidir.²²

Diğer yandan, Türk basın tarihinin önemli yayın organlarından *Marko Paşa*, muhalif yayın nedeniyle peş peşe kapatılma cezasına çarptırılmıştır. Aziz Nesin ve Sabahattin Ali tarafından kurulan *Marko Paşa*, yazarları arasında Rifat Ilgaz ve Haluk Yetiş'in yer aldığı, karikatürleri ile Mim Uykusuz'un katkıda bulunduğu²³ muhalif çizgisiyle ilk sayısı 25 Kasım 1946 tarihinde²⁴ olmak üzere yayınına başlamıştır. *Marko Paşa* ve devamı gazetelerin işledikleri ve eleştirdikleri konular, Türkiye'de yabancı asker bulundurulması, yabancı sermaye, irticanın yeniden gündeme gelmesi, yoksulluk, yolsuzluk... v.b olmuştur.

Kısa sürede yüksek tiraja ulaşmışsa da arka arkaya kapatılması, yazarlarının da sıklıkla tutuklanması nedeniyle düzenli bir biçimde yayını sürdürmemiştir. Hükümete yönelttiği eleştiriler yüzünden kapatılması nedeniyle, *Malumpaşa* adıyla yayını sürdürmek istemiştir. *Malumpaşa* da kapatılınca bu kere *Ali Baba* adını almışsa da yeniden bir kapatılma cezasından

²¹ Ek- 4

²² Tan olayı üzerine Zekeriya Sertel'in **Hatırladıklarım, 1905-1950** (İstanbul 1968) ve Sabiha Sertel'in **Bir Roman Gibi, 1919-1950** (Ant Yayını, İstanbul 1969) adlı anıların ve Alpay Kabacalı'nın adı geçen **Türk Basınında Demokrasi** kitabının yanı sıra çok sayıda yayın yapılmış bulunmaktadır. Bu çalışmada bunlardan yararlananların başlıcaları şunlardır: Oral Çalışlar, "Tan Matbaası Davası Bitti Mi?", **Cumhuriyet**, 4 Aralık 1945; Alpay Kabacalı, "Tan Olayı", **Tarih ve Toplum Dergisi**, C.IV. 1985, s.374-378; Yıldız Sertel, "Çok Satan, Ciddi Günlük Gazete Tan", **Cumhuriyet Dergi**, 28 Ocak 1996; Yıldız Sertel, "Özgürlük Savaşçılarına Baltayla Saldırı", **Cumhuriyet**, 4 Aralık 1995; Yıldız Sertel, "Tarihten Bir Yaprak -Tan Olaylarının Perde Arkası", **Cumhuriyet**, 1 Aralık 1998; Hıfzı Topuz, "Tan ve Bitmeyen Devlet Terörü", **Cumhuriyet**, 4 Aralık 1995; Mete Tunçay, "Tek Parti Döneminde Basın - 1925 Takrir-i Sükun'dan Tan Olayına", **Tarih ve Toplum Dergisi**, C.VII, 1987, s. 48-49; Çetin Yetkin, "Tan Gazetesi Olayı" başlıklı bölüm, **Karşıdevrim, 1945-1950**, Antalya, Y.A.R. Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 6. basım, 2007, s.463-476.

²³ Bkz. Ek- 6.

²⁴ Bkz. Ek-5.

kurtulamamıştır. Sırası ile bu defa da *Yedi Sekiz Paşa*, *Bizim Paşa*, *Öküz Mehmet Paşa* ve *Medet* adları altında yayınlanmış, ancak bunlar da kapatılmışlardır. Bu koşullar altında yayını sürdürümemeyerek 10 Temmuz 1950 tarihinde çıkarılmasına son verilmiştir.²⁵

1946-1950 yılları arasında, ülkedeki tüm demokratikleşme söylemlerine karşın, uygulamalar tam tersi olmuştur. Gazeteciler ve yazarlar aleyhine çok sayıda ceza davası açılmış, çoğu gazeteci ve yazar bu nedenle tutuklanarak cezaevine konulmuş, ancak yargılama sırasında bunlardan büyük bir kısmı tahliye edilmişler ve sonunda da haklarında beraat kararı verilmiştir. Bu tür davalar içinde göze çarpan belli başlıları şunlardır:

Tan matbaasının tahribinden sonra, gazetenin sahibi, yazı işleri müdürü ve yazarları hakkında hükümete hakaret ettikleri iddiası ile ceza davası açılmıştır. Bu dava kapsamında Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel, Cami Baykurt ve Halil Lütfi Dördüncü 20 Şubat 1946'da tutuklanmışlar, 23 Mart 1946'da çeşitli hapis cezalarına çarptırılmışlar²⁶, ancak Yargıtay tarafından bu cezaları 14 Mayıs 1946'da bozulmuş ve serbest bırakılmışlardır.²⁷

Cezaevindeki hükümlü ve tutukluların içinde buldukları koşulları eleştirdikleri için *Tan*, Halil Lütfi Dördüncü, Cami Baykurt ve Esat Adil Müstecaplıoğlu hakkında ceza davası açılmıştır.²⁸

Esat Adil Müstecaplıoğlu hakkında ayrıca, kendisi Cumhuriyet Savcısı, başka bir deyişle kamu görevlisi olduğu için, kamu görevlileri siyasetle uğraşamayacakları gerekçesiyle bir başka dava açılmıştır.²⁹

İzmir'de *İzmir* gazetesi yazarlarından Müçteba Üstündağ TBMM'ne hakareten tutuklanmıştır.³⁰

Sabahattin Ali, Falih Rıfkı Atay'a hakareten üç ay hapis cezasına mahkum olmuştur.³¹ Sabahattin Ali ayrıca, Cemil Barlas'a hakareten 4 ay hapis cezasına çarptırılmıştır.³²

²⁵ Marko Paşa hakkında bkz. Levent Cantek, **Markopaşa - Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi**, İletişim Yayınevi, İstanbul, 2001.

²⁶ Bkz. Ek- 7.

²⁷ **Vatan**, 15 Mayıs 1946 Bkz Ek- 8.

²⁸ **Ulus**, 27 Nisan 1946.

²⁹ **Vatan**, 28 Nisan 1946.

³⁰ M. Taner Beyazıt, **İzmir Basınında Demokrasi Mücadelesi, 1923-1950**, İzmir, 1993, s. 231.

³¹ **Ulus**, 29 Nisan 1946.

³² **Ulus**, 11 Mart 1947.

Samim Kocagöz, *Vatan* gazetesinde yayınlanan bir yazısından dolayı 2 Eylül 1946'da tutuklanmış, ancak yargılama sonunda beraat etmiştir.³³

Ankara'da yayınlanan *Başkent* gazetesinde yazdığı bir yazıda hükümete hakaret ettiği gerekçesiyle Kazım Arar ve yazarları müdürü Yalçın Uraz hakkında ceza davası açılmış, aynı gazetede bir yazısından dolayı Cumhuriyet Savcısı Remzi Balkanlı, Müstecaplıoğlu için açılan davadaki aynı gerekçe ile yargılanmıştır.³⁴ Remzi Balkanlı, 5 Nisan 1947'de bir ay beş gün hapis cezasına çarptırılmıştır.³⁵

Aynı gazetede bir yazısından dolayı Sabri Yurdabekçi ile yazarları müdürü Kazım Arar altı ay hapis cezasına mahkum olmuşlardır.³⁶

Aziz Nesin, hükümete hakaret suçundan İstanbul Sıkıyönetim Mahkemesi'nce on ay hapse ve ayrıca sürgün cezasına çarptırılmıştır.³⁷

Trabzon'da yayınlanan *Trabzon* gazetesi muhabiri Vural adlı kişi ile yazarları müdürü Kemal Kefeli üç ay hapis cezası ile cezalandırılmışlardır.³⁸

Ankara'da yayınlanan *Kuvvet* gazetesi sahipleri Hamdi Arpağ ve Ali Rıza Başkan ile yazarları müdürü Nizam Payzın, Matbuat Kanunu'nun 34. maddesine aykırı davranmaktan yargılanmışlardır.³⁹

Adnan Menderes'in, T.B.M.M.'nin meşruiyetini sorguladığı ve hükümete hakaret ettiği iddia edilen bir konuşmasını gazetelerinde yayınladıkları için bazı gazeteciler tutuklanmıştır. İzmir'de yayınlanan *Demokrat İzmir* gazetesinden Adnan Düvenci, Mithat Perin; *Yeni Asır* gazetesinden Ali Şevki Bilgin, Adnan Bilget; *Kuvvet* gazetesinden Salih Gürkan, Samet Ağaoğlu; *Tasvir* gazetesinden Atif Sakar ve *Demokrat* gazetesinden Fuat Arna, tutuklu yargılandıkları bu davanın sonunda beraat etmişlerdir.⁴⁰

³³ Çetin Yetkin, *Siyasal İktidar Sanata Karşı*, Ankara, Bilgi Kitabevi, 1970, s. 145.

³⁴ *Ulus*, 19 Aralık 1946.

³⁵ *Ulus*, 6 Nisan 1947.

³⁶ *Ulus*, 28 Ocak 1947.

³⁷ Yetkin, *Siyasal İktidar Sanata Karşı*, s. 145.

³⁸ *Ulus*, 7 Haziran 1947.

³⁹ *Ulus*, 8 Temmuz 1947.

⁴⁰ *Ulus*, 10 Ağustos 1947.

Mehmet Ali Aybar, 3 Mart 1948'de *Zincirli Hürriyet*'te yayınlanan bir yazısında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye hakaret ettiği iddiası ile yargılanmış ve üç yıl ağır hapis cezasına mahkum olmuştur.⁴¹

Bunlar, ele alınan dönemdeki basın davalarından yalnızca bir bölümüdür. Ayrıca, Türk Ceza Kanunu'nun 142. maddesine aykırı davranıldığı iddiası ile edebiyatçılara açılan davalar da bulunmaktadır.

3. BASINDAKİ YORUM VE DEĞERLENDİRMELER

3.1. CHP yanlısı yayın organlarında

Demokratikleşme olarak adlandırılan bu süreçte iktidarda bulunan CHP üyesi veya yandaşı yazarlar, rejimi ve hükümeti eleştirirken aşırılığa kaçmaması, rejimi tehlikeye düşürecek yazılar yazmaması konusunda muhalif basını sürekli bir biçimde uyarılmışlardır. Çoğu zaman da yasal sınırların aşıldığını, bu uyarılarının dikkate alınmadığını, ağırlaşan dış siyasi koşulların göz önünde tutulmadığını, bu nedenle de Türkiye'nin güç durumda bırakılabileceğini, devlet otoritesini sarsıcı yayınlar yapıldığını, hatta muhalif basının Sovyetler Birliği'nin ve komünizmin sözcüsü olduğunu öne sürmüşlerdir. İktidar yanlısı basın cephesinde bu tür yayınlara karşı alınan ve alınacak olan önlemlerin doğal karşılanması görüşü egemendir.

Örneğin, Halkevleri'nin yayın organı *Ülkü* dergisinin 1 Temmuz 1946 tarihli sayısında Hıfzı Raşit Öymen, CHP'yi eleştirenleri "yapıcı ve tenkid fikri yerine büyük bir gaflet çukuruna düşmüş" olarak nitelendirmiştir.⁴² Yine aynı derginin 1 Ekim 1946 günlü sayısında Kemal Turhan şöyle demektedir:

"...bir takım gazeteler.... Bir nevi bağımsızlık kisvesi altına büründüler, memleket idaresinin ve milli toplulukların haysiyet ve şerefine yüklendiler. Bunu bir sürüm vasıtası yaptılar. Hele seçimler bu çeşit kazanç düşkünleri için kaçırılmaz birer fırsat sayıldı. Kararmış gözlerle nelere saldırlmadı!

Ağırlaşan siyasi şartlar içinde memleketin istiklali ve toprak bütünlüğü üzerinde daha hisli ve uyanık olanlar, bazı gazetelerin devamlıca otoriteyi

⁴¹ Mehmet Ali Aybar, *Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm – Seçmeler, 1945-1967*, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1968, s.124-128.

⁴² Hıfzı Raşit Öymen, "Propaganda ve Hafıza Kanunları", *Ülkü – Milli Kültür Dergisi*, sayı 115, 1 Temmuz 1946, s. 3.

sarsmasına ve milli toplulukların haysiyet ve şerefine saldırmasına göz yumamazlardı...."⁴³

Falih Rıfki Atay, başyazarı olduğu CHP'nin yayın organı *Ulus* gazetesinde şunları yazmıştır: "Esef edilecek nokta şudur ki, muhalifler Türkiye meselesinin bütün ağırlığıyla ortaya çıktığı şu zamanlarda dahi kızıl kola tahrik fırsatı vermenin zararlarını iyice kavramamıştır."⁴⁴

Başbakan Recep Peker'in 17 Temmuz 1946 tarihli *Ulus* gazetesinde yayınlanan konuşmasının basınla ilgili bir bölümü de şöyledir:

"İşte 'Görüşler' yerine 'Gün' adıyla bir komünist dergi çıkıyor. 'Tan' yerine 'Gerçek' adıyla gündelik kızıl bir gazete seçim gürültülerinin havası içinde beslenerek ve kendi ölçüsüne göre sözüm ona hakiki demokrasinin davacısı hüviyetini takınarak sınıf kavgası edebiyatının zehrini saçıyor..."⁴⁵

DP'nin eleştirisi ve görüşlerini basın aracılığıyla kamuoyuna duyurması, idarenin DP yanlısı basına karşı uyguladığı önlem ve engellemeleri tetiklediği söylenebilir. CHP ve DP taraflı yayın organlarında muhalefete ve iktidara karşı izlenen sert tutum, aynı sertlikteki tartışmaları TBMM'ye taşımıştır. Havanın çok gerginleştiği bir anda Cumhurbaşkanı her iki parti arasında bir hakem sıfatıyla, bu partilerin yöneticileri ile görüştüğünden sonra, Türk siyasal tarihinde "12 Temmuz Beyanamesi" olarak anılan bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiride, muhalefetin, dolayısıyla da muhalif basının iktidar ile aynı olanak ve güvence içinde olacaklarını açıklamıştır. Ancak, bu bildirinün uygulamada bir yararı olmamıştır. *Ulus* gazetesinde imzasız olarak yayınlanan "İşi Azıttılar" başlıklı bir yazıda, eleştirisi ve saldırıların "normal siyasi münasebetlerin eşini kaydetmediği bir tarzda" olduğu belirtilmiştir.⁴⁶

⁴³ Kemal Turan, "Bir Güven Konusu", *Ülkü – Milli Kültür Dergisi*, sayı 121, 1 Ekim 1946, s.1. Bkz. Ek-9.

⁴⁴ Falih Rıfki Atay, "Tahriklerin Devamlı Kaynağı", *Ulus*, 31 Ağustos 1946.

⁴⁵ "Recep Peker'in Konuşması", *Ulus*, 17 Temmuz 1946.

⁴⁶ "İşi Azıttılar", *Ulus*, 11 Aralık 1947.

Türkiye'nin, Sovyetler Birliği'nin kendisine yönelttiği tehditlere karşı ABD'nin desteğini sağlamaya çalıştığı bir süreçte⁴⁷ DP'nin ve yandaşı basının iktidarı "demokrasiye gerçekten geçmek istememek"le suçlamaları,⁴⁸ CHP'li yazarların üstünde durduğu bir başka konudur. Aşağıda görüleceği üzere, muhalif basın, çok partili sisteme geçişin Sovyetler Birliği'ne karşı ABD'nin desteğini elde etmek için bir aldatmaca, bir oyun olduğunu öne sürmektedir.

1950 seçimlerini kazanan DP iktidarında başbakan olacak olan Adnan Menderes'in bile komünistlikle suçlanmış olması,⁴⁹ CHP'nin DP'nin muhalif basınına karşı nasıl bir tutum içinde olduğunu açıkça ortaya koyduğu söylenebilir. CHP iktidarının DP yanlısı basına karşı izlediği tutum, 14 Mayıs 1950 seçimlerine doğru aynı çizgide, ama daha şiddetlenerek sürmüştür.

3.2. Muhalif yayın organlarında

Muhalif basın, iktidara yakın yayın organlarının tam tersi savlarla kendini anlatma derdi içine girmiştir. Muhalif basında ilk göze çarpan tutum, komünizm ile bir ilgilerinin olmadığı, hatta kendilerinin antikomünist olduklarını kanıtlamak çabası olmuştur.⁵⁰ Bir başka göze çarpan husus, CHP iktidarının çok partili düzene geçmek girişiminde samimi olmadığı yolundaki yayınlardır. Sabiha Sertel'in kaleme aldığı aşağıdaki yazısı örnek olarak gösterilebilir:

"Türkiye'de rejim, hangi tarafa çekersek hangi manada kullanırsak, muayyen bir zümrenin keyfine göre, hangi manada tefsir edersek mahiyetini değiştiren bir idare sistemi midir, yoksa orta oyunu mudur? Birinci perde de sahnede nazım mizansenini vardır, aktörler Cloyter rolünü oynarlar. İkinci perde de sahnenin demokrat mizansenini vardır, aynı aktörler bir Abraham Lincoln rolü oynarlar. Üçüncü perdenin mizansenini sosyalisttir, yine aynı

⁴⁷ Bu tarihlerde ABD, yardım edeceği veya destekleyeceği ülkelerin demokratik rejime sahip olmasını şart koşmaktaydı.

⁴⁸ Örneğin; Nihat Erim, "Çirkin Bir Taktik", *Ulus*, 17 Mayıs 1946; "Köprülü Memleketi Nasıl Jurnal Ediyor", *Ulus*, 15 Mayıs 1946.

⁴⁹ Adnan Menderes, "Teessür Verici Bir Manzara", *Vatan*, 19 Mayıs 1946.

⁵⁰ Örneğin, DP'nin kuruluş aşamasında kurucular ile birlikte hareket eden Zekeriya Sertel, 11 Ekim 1945 tarihli *Tan*'da "Okuyucularımın Açık Konuşması" başlıklı yazısında kendisinin komünist olmadığını kanıtlamak istemiştir. Zekeriya Sertel, "Okuyucularımın Açık Konuşması", *Tan* 11 Ekim 1945.

aktörler bir Fourier veya Sen Simon rolü oynarlar. Böyle değilse, tarihin hangi devrinde bir rejimin böyle muhtelif mahiyeti olduğu görülmüştür."⁵¹

Öte yandan, muhalif basın, II. Dünya Savaşı koşulları yüzünden halkın çektiği sıkıntıları CHP'nin halkı ezmesi olarak dile getirmiş, devletçiliğin halkı sömürmek için kullanıldığı suçlamasında bulunmuş, her olanakta iktidarın polis ve jandarma aracılığı ile zulüm yaptığını öne sürmüştür, 1946 seçimlerinde yolsuzluk yapıldığını belirtmiştir.⁵²

5. SONUÇ

Bir ülkede demokrasinin var olup olmadığının önemli kriterlerinden biri de, basın özgürlüğüdür. Antidemokratik rejimlere sahip ülkelerde basın özgürlüğünün olduğunu söylemek söz konusu olamaz. Türkiye'de de çok partili demokratik düzene geçilirken basın üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması, basına özgürlük tanınması gerekmiştir. Bu amaçla, yeni yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Ancak, yeni yasal düzenlemelere rağmen, basın rejiminin özgürleştirilmesi sancısız değildir. Özgürlükçü bir basın rejimine geçişi güçleştiren olgular bir yandan iktidardan, bir yandan da muhalefetten kaynaklanmıştır. Hükümet ve hükümet yanlısı yazarlar, muhalif basının rejimi tehlikeye düşürücü, izlenen dış politikayı zayıflatıcı, tahrikçi yayınlar yaptığını öne sürerken; muhalif basın ise, hükümetin eski baskıcı alışkanlıklarından vazgeçemediğini, çok partili demokratik düzene geçmekte samimi olmadığını savunmuşlar ve sıkıyönetimin iki yıl daha sürmesinden de yakınmışlardır. Bu arada, Sovyetler Birliği'nin üs ve toprak talepleri karşısında dış destek arayan hükümet, basının bu tür eleştirilerinden rahatsız olarak yandaş basın aracılığı ile sert bir tepki göstermiştir. Bu çerçevede her iki tarafça da çok sert ve kırıcı yayınlar yapıldığı görülmektedir.

Bu gerçeklere rağmen, çok partili demokratik düzene geçişte basının önemli bir işlevi olduğu; Türkiye'de demokratikleşmenin ve buna bağlı olarak basın özgürlüğünün kazanılmasının sancılı geçtiği söylenmelidir.

⁵¹ Sabiha Sertel, "Bu Bir Orta Oyunu Mudur?", **Tan**, 5 Aralık 1945.

⁵² Yetkin, **Karşıdevrim, 1945-1950**, s. 575.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

- Atay, Falih R.: "Tahriklerin Devamlı Kaynağı", **Ulus**, 31 Ağustos 1946.
- Aybar, Mehmet A.: **Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm – Seçmeler, 1945-1967**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1968.
- Beyazıt, Taner: **İzmir Basınında Demokrasi Mücadelesi, 1923-1950**, İzmir, 1993.
- Cantek, Levent: **Markopaşa – Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi**, İstanbul, İletişim Yayınevi, 2001.
- Çalışlar, Oral: "Tan Matbaası Davası Bitti Mi?", **Cumhuriyet**, 4 Aralık 1945.
- Erim, Nihat: "Çirkin Bir Taktik", **Ulus**, 17 Mayıs 1946.
- Erkin, Feridun C.: **Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, Ankara, 1968.
- İskit, Server: **Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları**, Ankara, Başvekâlet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Yayını, 1943.
- Kabacalı, Alpay: **Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü**, İstanbul, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1990.
- "Tan Olayı", **Tarih ve Toplum Dergisi**, C.IV. 1985, s.374-378.
- **Türk Basınında Demokrasi**, 2. basım, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1999.
- Koçak, Cemil: "İkinci Dünya Savaşı ve Türk Basını", **Tarih Ve Toplum Dergisi**, C.VI, 1986, s.286-297.
- Menderes, Adnan: "Teessür Verici Bir Manzara", **Vatan**, 19 Mayıs 1946.
- Nadi, Nadir: **Perde Aralığından**, 2. basım, İstanbul, Cumhuriyet Yayınları, 1965.

- Öymen, Hıfzı R.: "Propaganda ve Hafıza Kanunları", **Ülkü – Milli Kültür Dergisi**, No.115, 1 Temmuz 1946, s. 3.
- Özek, Çetin: **141-142**, İstanbul, Ararat Yayınevi, 1968.
- Sertel, Sabiha: "Bu Bir Orta Oyunu Mudur?", **Tan**, 5 Aralık 1945.
- **Bir Roman Gibi, 1919-1950**, İstanbul, Ant Yayını, 1969.
- Sertel, Yıldız: "Çok Satan, Ciddî Günlük Gazete Tan", **Cumhuriyet Dergi**, 28 Ocak 1996.
- "Özgürlük Savaşçılarına Baltayla Saldırı", **Cumhuriyet**, 4 Aralık 1995.
- "Tarihten Bir Yaprak –Tan Olaylarının Perde Arkası", **Cumhuriyet**, 1 Aralık 1998.
- Sertel, Zekeriya M.: **Hatırladıklarım (1905-1950)**, İstanbul, 1968.
- "Okuyucularıyla Açık Konuşma", **Tan**, 11 Ekim 1945.
- Topuz, Hıfzı: "Tan ve Bitmeyen Devlet Terörü", **Cumhuriyet**, 4 Aralık 1995.
- Turan, Kemal: "Bir Güven Konusu", **Ülkü – Milli Kültür Dergisi**, No. 121, 1 Ekim 1946, s.1.
- Yetkin, Çetin: **Karşıdevrim, 1945-1950**, 6. basım, Antalya, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2007.
- **Siyasal İktidar Sanata Karşı**, Ankara, Bilgi Kitabevi, 1970.

TBMM Tutanak Dergisi

TBMM TD, C. XXII, s. 222.

Resmi Gazete

Resmi Gazete, 8 Ağustos 1931.

Resmi Gazete, No. 4501, 6 Mayıs 1940.

Düstur

Düstur, 3.Tertip, C.XII, Teşrinisani 1930-Teşrinievvel 1931, s. 1069-1085.

Düstur, 3.Tertip, C. XXI, Teşrinisani 1939-1940, s. 754-756.

Dergiler

Marko Paşa, 25 Kasım 1946, No.1.

Marko Paşa, 17 Aralık 1948, No. 8.

Gazeteler

Tan, Ulus ve **Vatan** gazetelerine ait çeşitli sayılar.

EKLER

Ek-1

İsmet İnönü'nün 19 Mayıs 1945'teki "Gençliğe Hitap" konuşması Türkiye'deki siyasetin özgürleştirilmesi ve demokrasiye geçişin ilk işareti sayılmaktadır.

Ek- 2

4 Aralık 1945 sabahı saat 10'da İstanbul Üniversitesi öğrencilerinden oluşan bir grup öğrenci Beyazıt Meydanı'nda toplanıp Babiâli'ye yürüdüler. Babiâli'deki Tan gazetesi ve sol yayınları satan kitabevleri yağmalandı. Ardından da grup, Beyoğlu'na giderek Görüşler dergisi, Yeni Dünya ve La Turquie gazetelerine saldırdı.

Ek- 3

Sabiha ve Zekeriya Sertel'in İnönü iktidarını sert biçimde eleştirdiği yazılarının yer aldığı Tan gazetesinin bazıları.

Pazar 12 AGUSTOS 1945

TANEVİ
GÜNCEL HABERLERİN VE
FELAKATLARIN İZLENİMLERİNİN
YERİNE
MILLİYETÇİLERİN
SİYASİ VE İKTİSADİ
SİYASİ VE İKTİSADİ

TAN
GÜNLÜK SİYASİ HALK GAZETESİ

ÇOCUK ANSİKLOPEDİSİ
KURUMUNUN YAKIN GELECEKTE
YAYINLANACAĞI
FİYATLILIK LİSTESİ

BÜTÜN DÜNYADA TOPLAR SUSTU
Japon Radyosu Askeri Harekâtın Durduğunu Bildiriyor

Müttefiklerin Japonvaya Mukabil Teklifleri
İsviçre Vasıtasıyla Japonvaya Bildirilen Şartlara Göre İmparatorun Otoritesi Müttefiklerin Emrine Tabi Olacak

Harbin Son Günleri
Japonvayı İşgal Edecek Olan Müttefik Ordularının Başına Mac Arthur Geçiriliyor

M. Zekeriya SERTEL
Emreyle gönderilen, bütün askerler Japonvaya çekiliyor. Şartların bu şekilde kabul edilip edilmediği henüz belli değil. Fakat bu şartların kabul edilmesi, Japonvaya askerlerin çekilmesini, Japonvaya askerlerin çekilmesini, Japonvaya askerlerin çekilmesini...

1937'de Çin'de Patlayan II. Toplam Savaşına Erdi
Suzumaki'nin Yıkılması

PETAİN'İN İdamı İstendi
Yükseklik kuruldu. Japonlar Petain'i suçlamaya başladılar. Petain'in idamı istendi.

Balkanlarda 4 Hürriyet
Amerikan Harcırcı Evcimeninden Bir Heyet Balkanlarda Dört Ana Hürriyetin Tahribi Edilmiş Edilmişini İnceleyecek

Bir Fransız Gazetesine Göre, Belgrad, Sofya ve Bükres Kendilerini, Tahakkim Üzerinde İyi Hissedememektedir

12 ADA MESELESİ
Bir Yunan Gazetesi, Rüşü Axa'nın "Tan"daki Makalesinin Yorumunu

SOYETLER Heriliyorlar
Mars'deki Halkın Ruhi Teşbihi

ATOM KUDRETİ TO YIL BARIS GAYELERINE KULLANILACAK
Bombaylı İmâl Eden Laboratuvarlar Marjân Adasında Kurulmuş

Japonya, Bombanın Kullanmasını Profeso Etiler, İki Naval Bomba Olduğu Açıkladı

Eisenhower Moskova'da

Afrikalı İhtilalci Ediyor

22 AGUSTOS 1945

TANEVİ
GÜNCEL HABERLERİN VE
FELAKATLARIN İZLENİMLERİNİN
YERİNE
MILLİYETÇİLERİN
SİYASİ VE İKTİSADİ
SİYASİ VE İKTİSADİ

TAN
GÜNLÜK SİYASİ HALK GAZETESİ

SOVYET RUSYA VE Anglo-Saksonlar
Bevin'in Nutku Büyük Akisler Uyardırdı
Londralı Tefirciler, Bevin Rus Kontrolindeki Memleketler Hakkındaki Sözleriyle Churchill'den Daha İleri GİHM Diyorlar

Balkanlarda Nüfus Bölgeleri Meselesi
Bulgaristan ve Yunanistanın Seçim Mücadelesini Tahli Eden Times Gazetesi, Balkanlarda Nüfus Bölgeleri Temayülü Maalesef, Grigide Sarıh Bir Şekil Almaktadır, Diyor

MÜTTEFLİKLER VE BALKANLAR
Londra, 21 (A.S.) — Müttelikler ve Balkanlar meselesi, Balkanlar meselesi, Balkanlar meselesi, Balkanlar meselesi...

Türkiye ve Amerika
Burnes, Büyük Etkimle Uyan Müddet Görüyor

İngiltere de Bulgaristana Şiddetli Bir Nota Verdi
Notada, Buğünkü Şartlara Göre Yılapacak Seçimler Sonunda Kurulacak Hükümetin Demokrat Olmaması İçin

İZMİR FUARI
CUMHURBAKANLIĞI
Ticaret Bakanlığı
Güdümlüleri Telgraf

Japonvayı İşgali Bu Pazar Başlıyor
Her İhtimale Karşı İşgal Kuvvetlerinin Yarımda Atom Üçüklüden Bulunacak

Müttefikler, Japonvayı, Tokyü Karşısın Her İki Kıyıdaiki Bölgeyi Başlatmış Bildirdi

İRANIN Tahliyesi
Eden, Tahliyenin Gölcek Ay Yapılacağı Şüphesiz

Top Yerin Sapan
TERRAKKUL MANSURU TOP SİNERJİSİNİ KALDIRI
YENİDEN SAĞAN KÖYÜ

Harpetin Sulha
Amerika, Radyo ve Fritiden İhtilal Sebebi İhtilal

Harap İcatları İnsanlığın Faydasına Kullanılacak KÖRLEK GÖREBİLECEKLER
Londra Radyosu, Atom Halkında Başın Yarm ve Oğlağı Türkçe Neşretmiş Topaz

Hararet Derecesi Gölgede 40,6
İstanbul, Rasathemenin Kurulduğundan Dün En Sıcak Günü Yaşadı

Halkı Türk Üsk Aya Cevap
Tevaz: Cemi Bayraktar

22 Ağustos 1945 tarihli Tan gazetesi

Çarşamba
25
AĞUSTOS
1945

TANEVİ
İNGİLİZ, ALMAN VE RUS
TANRIYI TANIMAYAN
KURBANLARININ
MİLLETİNİN YOLUNA
SÖZLEŞME YOLU - 1945
ÖZEL VE KURUMSAL

TAN
GÜNLÜK SİYASİ HALK GAZETESİ

SIROP
HEMOGLOBİN TEĞE
KANDIĞI İZLENİMLERİNİZİ
HAZIRLIK İHTİYAÇLARINIZI KOLLAYAN

ÇOCUK
ANSİ KLOPİDİSİ
KANDIĞI İZLENİMLERİNİZİ
FIYATI 15 LİRALADIR

Sovyetler Seçimlere Müşahit Matbuat Kanununda Göndermeyi Resmen Reddedti

"EN İYİ MÜŞAHİTLER GAZETECİLERDİR."
Byrean, İhtilafatı Toplan Yerlerde Uniformalı İnsanlardan Ziyade, Hür Matbuat Münsüpleri Serbestçe Müşahede İnkamdan Bulabilir, Diyor

KÖY Mektupleri Mesecisi
Gönderdiği mektupları okuyan yazarlar...
M. Zekeriya SERTEL
Gönderdiği mektupları okuyan yazarlar...
Times'ın Göre, Romanyalı Durum Mahabir Bir İhtilaf Değil
Bulgaria'da Seçim Yarın Başlıyor
ATOM BOMBASI
YARDIM KESİLMESİ KARARI
İNGİLTERE'DE MESELE OLDU
Hafız Rıza
ALMAN TOPLAMA KAMPLARINDA
26 Milyon İnsan Öldürüldü
İspanyada Cumhuriyet
Tramvay Birlikleri Amerika'da İşsizlere İşleri Kuvvetlendirebilir, Diyor
DİKKAT!
Çidil Partiler İhtilafat
GÜRÜŞLER
Yeni Bir Seçimle Millet Reyini İzhaz Edebilir mi?
Saklıya SERTEL
Hükümetin Mevazinin
Kalkandırılması

Uzun Ve Çetin Savaş Resmen Bitti

Japon Teslim Vesikası Bu Sabah İmza Edildi
Yunanistan, Yugoslavya ve Bulgaristanda Demokrasi
Başkan Truman Beklenen Nutukunu Söyledi
"Gelecek Senelerin Sulhu, Gerek Kendimiz İçin ve Gerek Bütün Dünya İçin, Refahata Erseceğiz."

Vaadlere Nihin İnanimiyoruz?
M. Zekeriya SERTEL
Teslim Vesikasının Metni Neşredildi
Japon Kavretleri Nerde Dörtürse Dörtür
Kayınlar Şerhine Teslim Olacaklar
BİR İNGİLİZ GAZETESİNE GÖRE
İnsanlığın İstikbalı, Rusya İle Batı Müftekiri Arası Müsbetierine Bağlıdır
Rusya, Hükümetinde Dış Davetiler İstiyor
Yeni Malları Bulduğu Tasarruf Yolu
Heriki Etkesizli Şişiyor
Yerli Mafianı Bulduğu Tasarruf Yolu
Memurlar Arasında Tasfiye Yapılıyor
Heriki Etkesizli Şişiyor

Basın Kanununun 50 nci Maddesi
İmza Kâğıtları
London Konferansında Her Mesele Sona Vardırılacak
Stettinus, Birleşmiş Milletler İlk Umumi Heyet Toplanmasını Gelecek Yılı Başında Olacağını Umuyor
GÜRÜŞLER
Yözümler Konularını Değil, Zihniyetini Değiştirmek Lâzım
Saklıya SERTEL
Ödünç Verme Ve Kiralama
İYİMSİZ İHTİLAFLAR
İYİMSİZ İHTİLAFLAR
İYİMSİZ İHTİLAFLAR
İYİMSİZ İHTİLAFLAR

25 Ağustos 1945 tarihli Tan gazetesi

Çarşamba
2
EYLÜL
1945

TANEVİ
İNGİLİZ, ALMAN VE RUS
TANRIYI TANIMAYAN
KURBANLARININ
MİLLETİNİN YOLUNA
SÖZLEŞME YOLU - 1945
ÖZEL VE KURUMSAL

TAN
GÜNLÜK SİYASİ HALK GAZETESİ

ÇOCUK
ANSİ KLOPİDİSİ
KANDIĞI İZLENİMLERİNİZİ
FIYATI 15 LİRALADIR

ÇOCUK
ANSİ KLOPİDİSİ
KANDIĞI İZLENİMLERİNİZİ
FIYATI 15 LİRALADIR

Uzun Ve Çetin Savaş Resmen Bitti

Japon Teslim Vesikası Bu Sabah İmza Edildi

Yunanistan, Yugoslavya ve Bulgaristanda Demokrasi

Başkan Truman Beklenen Nutukunu Söyledi
"Gelecek Senelerin Sulhu, Gerek Kendimiz İçin ve Gerek Bütün Dünya İçin, Refahata Erseceğiz."

Vaadlere Nihin İnanimiyoruz?
M. Zekeriya SERTEL
Milletler, milletler, milletler...
Teslim Vesikasının Metni Neşredildi
Japon Kavretleri Nerde Dörtürse Dörtür
Kayınlar Şerhine Teslim Olacaklar

Basın Kanununun 50 nci Maddesi
İmza Kâğıtları
London Konferansında Her Mesele Sona Vardırılacak
Stettinus, Birleşmiş Milletler İlk Umumi Heyet Toplanmasını Gelecek Yılı Başında Olacağını Umuyor
GÜRÜŞLER
Yözümler Konularını Değil, Zihniyetini Değiştirmek Lâzım
Saklıya SERTEL
Ödünç Verme Ve Kiralama
İYİMSİZ İHTİLAFLAR
İYİMSİZ İHTİLAFLAR
İYİMSİZ İHTİLAFLAR
İYİMSİZ İHTİLAFLAR

2 Eylül 1945 tarihli Tan gazetesi

8 Eylül 1945 tarihli Tan gazetesi

11 Eylül 1945 tarihli Tan gazetesi

15 EYLÜL 1945 **TANEVİ** HEMOĞLOBİN TEGE HAZIRLIK YAKARISIZLIK KULLANILIR

TAN GÜNLÜK SİYASİ HALK GAZETESİ

İtalya'ya Bildirilecek Barış Şartları

Besler İki Toplantı Daha Yapılabilir

Dün Neşredilen RESMİ TEBLİĞ

İtalyanlarla Yapılacak Sülh Mühadesesi Hükümlerinin Müzakeresine Dün Konferansa Başlandı

İstikrar Başka Durgunluk Başka Şeydir

Hudud Meselesi

Konferans Paris'te Günü Hudud Meselelerini Görüşmeye Başlayacak

MEMURLARA Birer Derece Üst Maas Verilecek

İRAK KRAL NAİBİ BU SABAH GELİYOR

Prens Abdülilâh Ankara Garında Cumhur Başkanı İnönü Tarafından Karşılanacak

Yeni Dr. Lütfi Kırdar, İngiliz Denizcileri Serefine Bu Gece Takrîm Götürsün Büyük Bir Savaşta Vercelik

PETROL Mesesi

DUNYA PETROL Kooperatifine Doğru

SOVYETLER NORVEÇTEN ÇEKİLİYOR

BULGARISTANDA ENDFİSE BAŞLADI

IRAN'IN VERDİĞİ NOTA

Londra'da Nota İyi Karşılındı

JAPON HARP SUÇLULARI

Japon Makamları Harp Suçlarını Amerikalılara Bizaz Teslim Edecek

TOJUNUN SAHHATI GİTTİĞİCE DÜZELİYOR

DIKKATİ: BOLLUĞA Hangi Yolda Gidilebilir?

GÖRÜŞLER FELAKETİN HAYIRLISI

Saklık SERTLİ

ETİBANK Lâğvediliyor

Marlene Dietrich

ETİBANK Lâğvediliyor

Marlene Dietrich

15 Eylül 1945 tarihli Tan gazetesi

21 EYLÜL 1945 **TANEVİ** HEMOĞLOBİN TEGE HAZIRLIK YAKARISIZLIK KULLANILIR

TAN GÜNLÜK SİYASİ HALK GAZETESİ

Akdenizde Sovyetlerin Yeni İstekleri

Roteler Diplomatik Maharrıri Bildiriyor: "Sovyet İstekleri Menfi Tesir Yaptı,"

Malta Kalisi Karısında Bulunan Trablus'un Vesaleti Vayhat Mandi Gibi Rus İsteklerine Mevzu Teslihi Şimdi Anlatıldı.

Partiye Mensup İki Millet Vekili Fuarı Köprülü ve A. Menderes Halkın Mühim Bir Kararı Verilecek

Memurların Terfihli

Maliyede Maaslar Hakkında Yeni Bir Kanun Tasarısı Hazırlanıyor

Maaslar Yeni Kurulacak Bir Bankadan Alınacak, Ayrıca Harp Senelerindeki Hizmet Müddetleri İki Misi Süzülmesi

BİRER MAAS NİSBEYİNDE İKRAMIYE MESLESİ

Ofislin Şoförlerden Topladığı Lâstikler

Bunlar Kızlay Namına Topladığı Halde, Bîlâhare Kuruma Verilecek

Ticaret Ofisiyle Petrol Ofisi Bir Mesele

Halkın Ne İstedigi Belli!

Boğalar da Rus İsteği ve Türkiye

Ruslar Lerer Adasında Us İstiyorlar

Halkın Ne İstedigi Belli!

Boğalar da Rus İsteği ve Türkiye

Rusyan Üzer İstisnasız İstiyorlar İle Bu İstekleri Hükümetimizle Aynı Olacağı İleri Sürülen Gösteren Alimler Var

LONDRA KONFERANSI UZAYAKAK

İRAK KRAL NAİBİ DÜN BAĞDADA GİTTİ

Cumhurbaşkanı Misafirini Etnesat Tayyare Meydanına Bizaz Uğurladı

Prez. Adana'ya Topli Bir Bayaneto, Bu Ziyaretin Türkiye'yi Arap Memleketleriyle Sıkı Dostluk Teşviki Savakdedecek. Dadi

Marlene Dietrich

ETİBANK Lâğvediliyor

Marlene Dietrich

ETİBANK Lâğvediliyor

Marlene Dietrich

21 Eylül 1945 tarihli Tan gazetesi

Ek- 4

Hüseyin Cahit Yalçın

Ek- 5

Sabattin Ali, Aziz Nesin, Rifat Ilgaz, Mustafa Mim Uykusuz'un yazarlığını yaptığı, Türk basın tarihinin en yüksek tirajlı yayınlarından biri olan 25 Kasım 1946 tarihli Marko Paşa'nın ilk sayısı.

Ek- 6

- Bu ne hal ulan; kıcın bütçemiz gibi açılmış!

Çizgi: Mim Uykusuz

(Marko Paşa, 17 Aralık 1948, Sayı: 8)

Ek- 7

23 Mart 1946'da çeşitli hapis cezaları verilen Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel, Cami Baykurt ve Halil Lütfi Dördüncü (soldan sağa)

Ek- 8

Tan gazetesine yönelik saldırının ardından Sabiha ve Zekeriya Sertel hakkında "hükümetin ve meclisin manevi şahsiyetine hakaret"ten dava açıldı. Yargılanmanın ardından Serteller beraat ettiler.

Ek- 9

Ülkü dergisinin 1 Ekim 1946 tarihli ve 121. sayısında Kemal Turan'ın konuşması.